

TM	Г. XXXV	Бр. 2	Стр. 495-510	Ниш	април - јун	2011.

UDK 343.343.3-053.6:796.073(497.11)

Прегледни чланак

Примљено: 3. 3. 2011.

Горан Милошевић

Срђан Милашиновић

Криминалистичко-полицијска академија

Београд

НАСИЉЕ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА У СРБИЈИ И КРИМИНАЛИТЕТ МАЛОЛЕТНИКА

Резиме

У раду се прате ескалација насиља навијачких група у Србији, његове основне карактеристике, узроци и облици испољавања и, посебно, место и улога малолетника у овом облику криминала. Нарочита пажња се посвећује амбивалентној улози медија и укупној друштвеној реакцији на тај феномен. Аутори закључују да инсистирање на искључиво административним и репресивним мерама не може дати одговарајуће дугорочне резултате. Стога се они залажу за целовито сагледавање проблема и изградњу стратегије за превенцију и спречавање насиља на спортским манифестацијама и у вези с њима, која се у овом тренутку чини као једино могуће и прихватљиво решење којим би се на стручан и свеобухватан начин приступило решавању проблема хулиганизма.

Кључне речи: безбедност, спорт, насиље спортске публике, навијачке групе, криминалитет малолетника

УВОД

Криминалитет се данас универзално третира као један од најтежих друштвених проблема. Уз то, готово да нема спора да криминалитет малолетника има прворазредни значај и то, како због специфичности комплексних потреба заштите и бриге о младима као осетљиве популације у развоју и „носиоцима будућности” друштва и човечанства, тако и услед важности спречавања ескалације криминали-

тета младих и криминалитета уопште. У том контексту, насиље навијачких група на спортским приредбама је, у извесном смислу, константа која прати развој спорта као једну од битних људских делатности. Наиме, спорт има сложену и амбивалентну природу која се изражава у истовременој присутности хомогенизујућег (интегративног) и антагонизујућег (дезинтегративног) друштвеног потенцијала у њему (Armstrong, Giulianotti, 1999). Услед тога спорт, с једне стране, подстиче везивање различитих група, нација и култура, али се у њему и у вези с њим често појављују и разноврсно насиље, и са њим повезано вршење кривичних дела и прекршаја којима се нарушава безбедност и подстичу конфликти. У том смислу, професор Ђорђе Игњатовић упућује на „наивно веровање да је спорт универзални антикриминални чинилац“ као и разлику између професионалних и аматерских спортских активности, при чему професионални спорт види као непожељан, будући да је „он одавно огрезао у најразличитијим видовима криминалних активности“ (Игњатовић, 2004: 541).

Спортска публика је све масовнија; у оквиру ње се формирају групе које се више од других интересују, организују и припремају за пружање подршке свом клубу путем навијања. На спортским сусретима често је долазило до нереди у којима је практично било немогуће контролисати или каналисати понашања навијача и навијачких група, услед чега су такве групе представљале и сталну опасност, не само за власт, већ и за безбедност заједнице. Наравно да насиље навијача, као само један од појавних облика свеprisутнијег насиља, не представља подједнако велику опасност за друштвену заједницу као неки други облици насиља, али све чешћи примери са смртним последицама, великим бројем повређених и материјалном штетом, као и историјски континуитет ове појаве, предствљају својеврстан изазов за организовање и систематичније бављење овим безбедносним проблемом. Ово утолико пре што се у њему ангажују и малолетници који усвајају насиље као начин комуникације.

Навијање и припадност навијачким групама постају и модеран начин понашања, углавном млађих особа, које у групи имају снажан осећај припадности и идентификације са групом, непосредно учествујући у спортском догађају, претварајући навијање у спектакл или ритуал, али често и преносећи насиље из друштвеног окружења или генеришући насиље и недолично понашање у самом спортском окружењу. Такво понашање се све чешће везује за фудбалске навијаче, али треба истаћи да је оно присутно и на другим спортским приредбама, попут кошаркашких, рукометашких и хокејашких утакмица, при чему је често реч о истим навијачима, односно навијачким групама.¹

¹ Широко распрострањено уверење да је насиље навијача новији феномен, присутан претежно у фудбалу, оповргавају подаци који откривају бројне примере у раз-

На просторима Србије и бивше Југославије, насиље навијача постаје знатно израженије осамдесетих година двадесетог века, посебно између национално обојених навијачких група из Хрватске, Босне и Херцеговине и Србије, да би доживело врхунац и на симболичком нивоу означило крај државне заједнице и представљало увод у почетак распада СФР Југославије, сликом насиља 1990. године, на стадиону у Загребу (Žugić, 1996). С обзиром на то да је спорт један од најбољих катализатора масовних облика испољавања емоција и вентил који омогућује да се и најниже страсти испоље свом жестином, он се могао користити као индикатор наступајуће кризе у друштву. На спортским сусретима је било све мање оних који су уживали у спорту; спортски сусрети су постајали прилика за окупљање екстремиста којима је навијање практично служило као параван (Harnischmacher, 1989: 181–182).

Насиље спортске публике у Србији је последње две деценије доживело ескалацију, што је сасвим у складу са светским трендовима. Као најважнији узроци који су, у периоду од осамдесетих и деведесетих година двадесетог века до данас, на нашим просторима довели до појаве и ескалације насиља, односно хулиганизма², могу се навести: образовање фан-група, њихова све већа организованост, повећање степена агресивности навијача, политизација навијачких група и ескалација навијачких у међунационалне сукобе (Михајловић, 1997). Поред ових разлога, узроцима екстремног понашања треба додати и оне на које су указали истраживачи ове појаве у Енглеској, чиме се слика узрочности употпуњује: друштвена криза као погодан оквир за хулиганизам (што је већа криза, израженији су насиље и хулиганизам), губитак друштвених вредности, криза великих идеја, губљење животног смисла, појава вредносне празнине, маргинални друштвени статус омладине, бесперспективност, незапосленост, ситуација у фудбалу и фудбалским организацијама (криминализација, намештање утакмица, клађење, одлазак најбољих играча и кадрова), институционализација хулиганизма кроз навијачке организације, заштитнички однос клубова према навијачима и генерална наклоност младих према понашању које одудара од општеприхваћених норми (Мисић, 2010: 87).

личитим спортовима у свим деловима света, у којима су спортске приредбе одржаване, а поједини спортови стекли популарност.

² Треба разликовати појмове навијач и хулиган. За разлику од навијача, насилници или хулигани (најчешће се доводе у везу са фудбалом) могу се дефинисати као особе које посећују утакмице првенствено да би учествовали у агресивном и насилном понашању, које практикују и невезано за спортске догађаје. Насилници или хулигани тврде да су управо они прави навијачи и љубитељи свог клуба, али да то показују на другачији начин.

Навијачко насиље је само видљиви и упечатљивији део насиља, које само по себи представља изузетно сложен и специфичан безбедносни проблем. Сложеност се огледа у различитим основама, узроцима и поводима настанка и испољавања насиља, појединачног и групног (колективног) понашања,³ у њиховом неодвојивом међусобном утицају и у различитим тумачењима (биолошком, психолошком, социолошком, криминолошком и др.). Специфичности се односе на етиологију његовог настанка, повезаност са спортским приредбама, најчешће фудбалом, учешће више субјеката у планирању и спровођењу мера безбедности приликом организације спортских приредби, предузимање превентивних мера и санкционисање недозвољеног понашања,⁴ различите облике испољавања (вербално и физичко),⁵ место испољавања (најчешће су то спортски догађаји, трибине и хале, али све чешће, насиље се преноси на друга јавна места, улице, превозна средства, угоститељске и друге објекте), време испољавања, (пре, за време и након спортске приредбе, неvezано за спортску приредбу), начин испољавања (туче, употреба и бацање предмета који могу повредити лица или изазвати оштећење и уништење имовине, заказивање туча са другим навијачким групама, политичка димензија), тешко откривање извршилаца кривичних дела и прекршаја (због извршења у групи или маси) отежану идентификацију извршилаца и доказивање (непријављивање извршења, скривање навијачким обележјима), последице (угрожавање живота, телесно повређивање, оштећење и уништење имовине, нарушавање јавног реда, изазивање мржње и нетрпељивости) и друге специфичности (прекомерно конзумирање алкохола и опојних средстава, коришћење пиротехнике).

Насиље навијача се, поред изнетих карактеристика, разликује у односу на друге криминалне активности и по мотиву, који је често нејасан или га није могуће са сигурношћу утврдити. За разлику од

³ „Односи се на поступак групе појединаца у ситуацијама где се не могу примењивати нормални стандарди понашања, као што су спортски догађаји“ (Кешетовић, Корајлић, 2008).

⁴ У XIII веку у Енглеској забележени су први случајеви масовних нередова и насиља навијача, на играма харлинга (hurling), претече данашњег фудбала и покушаја санкционисања. Градоначелник Лондона, 1314. године, донео је указ о забрани одржавања игара унутар градских зидина. Видети: www.sirc.org/publik/fvhist.html приступ: 14. 3. 2005.

⁵ Различити су приступи класификацији облика насиља. Тако, „Насиље може бити организовано, спонтано, ритуално, а данас све више поприма инструментални облик“. (Коковић, 2001). Данинг (Dunning) и сарадници, разликују „инструментално“ насиље ради постизања неког друштвеног циља и „експресивно насиље или насилно понашање“, које је само себи циљ. (Dunning, Murphy, Williams, 1988: 236).

других извршилаца кривичних дела и прекршаја, који избегавају контакт са полицијом, навијачке групе насиље и недолично понашање испољавају и према припадницима полиције.⁶ Такође, присутан је проблем кршења више законских прописа: Закона о окупљању грађана, Закона о јавном реду и миру, Закона о оружју и муницији, Кривичог законика, Закона о спорту, али и подзаконских прописа, правилника о безбедности спортских организација и др. Због свих наведених карактеристика и специфичности насиља, веома је тешко пронаћи адекватан начин спречавања и супротстављања овом феномену. Реакција државе, односно њени покушаји да одређеним мерама спречи насиље и недолично понашање, наилазе на тешкоће, будући да се његови актери веома брзо прилагођавају, мењајући начин, место и облик испољавања, с циљем избегавања кривичних и прекршајних санкција. С друге стране, насиље и недолично понашање навијача је проблем који превазилази простор једне земље и присутан је у међународним размерама.⁷

Треба истаћи да навијачи постају инструменти деловања спортских организација (управе, клубова, тренера), али и политичких и друштвених организација. Модели објашњења насиља навијача, попут неостварене животне егзистенције, успешности доласка до циља насилним средствима, девијантни модел аномије, супкултурни модел, модел колективног понашања, модел имитације, модел катарзе (прочишћења), модел императивне победе и, коначно, модел професионалног навијача (Коковић, 2001), пружају изузетно плодне могућности сагледавања.

МАЛОЛЕТНИЦИ И НАСИЉЕ НАВИЈАЧКИХ ГРУПА

Главни актери насиља на спортским манифестацијама у Србији су навијачке групе које показују висок ниво организованости. Свака група која броји по неколико стотина најекстремнијих навијача, има десетак „вођа“ који међу собом успостављају хијерархијски однос и у први план увек избија један, неприкосновени вођа, који, поред навијач-

⁶ Изворна типологија укључује псовање, вређање, нереди са бацањем предмета, утрчавање у терен, злостављање и физичке нападе на учеснике утакмице (играче, службена лица и противничке навијаче). Од шездесетих година двадесетог века, регистровано је неколико обрачуна са полицијом, нереди (пре и после утакмица), вандализама (уништавања јавне имовине), а посебно је изражено насиље према страним навијачима и полицији (Giullianotti, Bonney and Herworth, 1994).

⁷ Вилијамс даје преглед тешких облика масовног насиља навијача. На пример, 1964. године у Турској погинуло је 44 и повређено око 600 људи, 1968. у Аргентини, на фудбалској утакмици између „Ривер плате“ и „Бока јуниорса“, погинуло је 74 и повређено 150 људи, 1982. у СССР на утакмици у Москви, Спарта – Харлем, погинуло је 69 и повређено око 100 људи, итд. (Williams, 1989).

ких активности, започиње сукоб с противничким навијачима, полицијом, или започиње међусобне туче. Успешност и истицање у тучама битно утиче на популарност вођа, који, након што достигну одређено место у хијерархији групе, више не узимају активно учешће, већ се држе по страни, свесни да ће бити препознати, и, по иностраним узорима, препуштају млађима да се „доказују“. У свему томе увек је могуће наћи и сопствени интерес. Поједине предузимљиве вође навијача ФК „Црвена звезда“ основале су, у сарадњи са руководством клуба, агенцију „Делије“, а вође навијача ФК „Партизан“, агенцију „Гробари“. Агенције се баве набавком и продајом навијачких реквизита, организовањем гостовања навијача у земљи и иностранству и другим пословима. Клубови набављају вођама навијача бесплатне улазнице за утакмице, да би их они поделили најватренијим навијачима, међутим, будући да не постоји никаква евиденција ни контрола расподеле улазница, вође навијача, по неким сазнањима, део карата препродају и остварују зараду. Вође навијача од клубова уживају и друге бенефиције (нпр. бесплатне одласке на утакмице у иностранству, новчане надокнаде и сл.). Руководства клубова имају према њима благодан однос, чак им пружају и заштиту (Мисић, 2010). Такво наслеђе опстаје и у садашњим условима, што сасвим лепо илуструје став нашег познатог социолога, који каже: „Негује се стереотип навијача који наликује српском ратнику из деведесетих година прошлог века. Основи његовог профила су национализам, тобожња приврженост хришћанству и православљу, мржња према противничким навијачима и полицији, а тиме и власти уопште.“⁸

Повремено је долазило и до сукоба између управа клубова и вођа навијача, најчешће због привилегованог положаја појединих вођа навијача, што је за последицу имало и поделе међу самим навијачким групама. Пример је случај навијача ФК „Партизан“ који се деле на групу „Гробари“ и „Јужни фронт“, чији су се припадници међусобно често сукобљавали, па је на утакмицама на којима није било навијача гостујућих екипа, полиција морала да интервенише и због међусобних сукоба навијача истог клуба. Посебну пажњу са безбедносног аспекта, заслужују и навијачи ФК „Рад“. Иако малобројни (екстремно језгро тада броји око 80–100 навијача), учествовали су у већем броју нереда и масовних туча са тешким телесним повредама. Мањи број ових навијача припада неформалној групи „Скинхедс“, с елементима нацистичке и шовинистичке идеологије, сличне хулиганским групама у Немачкој,⁹ карактеристичног изгледа (обријане главе), начина облачења (чизме

⁸ Срећко Михајловић, изјава на конференцији за новинаре поводом промовисања акције „Карактером против насиља“, Видети: *Грађански лист*, 2008: 18).

⁹ Harnischmacher, R., Apel, I., „Huligan i njegov svjetonazor u okviru nogometnog vandalizma“, *Izbor*, br. 2, Zagreb, 1989. str. 184–185.

„мартинке“, маскирне панталоне, јакне „спитфајер“) и деловања, с бруталним нападима на Роме, хомосексуалце и др. Навијачке групе, поред извршења тешких прекршаја и кривичних дела, све више агресивности показују и према припадницима полиције.

Хулиганске групе представљају опасност и за случајне пролазнике и имовину на правцима кретања, будући да упадају у продајне и угоститељске објекте и, уз претње особљу, краду храну, пиће и другу робу. Такође, оштећују превозна средства, малтретирају особље и путнике у јавном саобраћају, физички нападају појединце и групе које носе обележја противничких клубова, али и случајне пролазнике, и оштећују паркиране аутомобиле. Општа тенденција је повећање броја туча и коришћење у тучама, поред приручних средстава (флаше, камење, цигле, итд) и средстава која се организовано и планирано припремају (ножеви, бејзбол палице, боксери, мотке, ланци, итд.). Посебну опасност представља све већи број малолетника у хулиганским групама, коришћење лаких дрога и алкохола, употреба хладног оружја, најчешће ножева, чак и ватреног оружја, што је резултирало повећањем броја нанетих тешких телесних повреда и појаве хулиганских напада са смртним последицама.

Статистички подаци које води МУП Србије сигурно не дају реалну слику заступљености малолетника у вршењу насиљна у спорту, утолико пре што је оно као посебно кривично дело инкриминисано тек 2003. године.

Табела 1. Старосна и полна структура деце и малолетника – извршилаца кривичних дела на територији Републике Србије у периоду: 1990 – 2010.

старост / пол		до 14 г.		14–16 г.		16–18 г.		укупно	
Закон	члан	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
О насиљу у спорту	20	7	0	57	0	263	1	327	1

Извор МУП Р Србије

У истраживању криминалитета малолетника на територији града Београда у периоду 1998–2006, спроведеном на репрезентативном узорку, Биљана Симеуновић-Патић наводи да је насилничко понашање на спортској приредби једно од кривичних дела код којих су се, као учиниоци, у узорку појавили искључиво малолетници мушког пола. Ова кривична дела су сасвим специфична не само с обзиром на правилност у погледу пола извршилаца, околности под којима се врше и мотивацију њихових учинилаца, већ и по томе што је у овим случајевима – супротно од оног што генерално важи за суђење малолетницима – стицај кривичних дела врло редак (у узорку је заступљен са

око 11%); чак и онда када је стицај присутан, по правилу се ради о истоврсном кривичном делу, тј. насилничком понашању на спортској приредби из члана 20. Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама (Симеуновић-Патић, 2009:127).

Поступање малолетника које представља радњу извршења овог кривичног дела најчешће укључује ломљење столица на фудбалским и кошаркашким утакмицама и њихово бацање у правцу лица која су задужена за одржавање јавног реда и мира, или на спортски терен, бацање каменца на терен или на трибину на којој се налазе навијачи супарничког тима. Типичан извршилац кривичног дела насиља на спортској приредби је старији малолетник: просечан узраст извршилаца ове категорије у београдском узорку износио је 16,23 године. Премда душевна развијеност малолетника ове категорије није одступала од просека у узорку, код сваког другог малолетника који је извршио насилничко понашање на спортској приредби идентификована је повишена импулсивност, те се овај кластер показао као „најимпулсивнији“ у узорку. Код двојице малолетника ове категорије у ранијим је развојним фазама утврђена и хиперактивност. Половина малолетника ове категорије активно је тренирала (раније, или и у критично време) неки спорт, најчешће фудбал. Вршење кривичног дела у стању алкохолисаности било је посебно карактеристично за учиниоце насилничког понашања на спортској приредби.¹⁰

Снажан доживљај идентитета, осећање припадности и важности, јесу психолошке „добити“ малолетника удруженог у „навијачку“ групу: наглашена тежња адолесцента за припадањем групи и утапањем у групни вршњачки идентитет обично указује на недостатак поузданих ослонаца у примарној породици. Премда ово истраживање није пружио прилику да се тестирају и оцене теоријске поставке о утицају одсуства психолошких ослонаца у примарној породици на укључивање у навијачке и друге вршњачке групе, индикативан је резултат да половина извршилаца насилничког понашања на спортској приредби, односно припадника „навијачких“ група из београдског узорка, потиче из породица са неадекватним функционисањем, односно лошим породичним односима, а отац сваког четвртог малолетника ове категорије прекомерно конзумира алкохол – алкохолизам оца је најприсутнији управо у овој категорији малолетних учинилаца, док су лоши породични односи упадљивије карактерисали само учиниоце имовинских деликата са елементима насиља (Симеуновић-Патић, 2009: 171).

¹⁰ Вршење кривичних дела у оквиру *ad hoc* групе и под утицајем алкохола било је посебно карактеристично за „навијаче“ који су вршили дело насилничког понашања на спортској приредби.

Одређене назнаке о утицају делинквентних вршњачких група могу се добити посредством податка о дружењу с делинквентним вршњацима, који је углавном био садржан у извештајима стручних тимова надлежних одељења Градског центра за социјални рад или, пак, установа социјалне заштите. За две трећине малолетника (62,5%) констатовано је дружење с вршњацима који и сами врше кривична дела или прекршаје. То је посебно карактерисало извршиоце сексуалних деликата, имовинских деликата с елементима насиља и насилничког понашања на спортској приредби, где је дружење с делинквентним вршњацима било готово правило (кретало се од 77–100%), док је ређе карактерисало малолетнике којима се судило за дело неовлашћене производње, држања и стављања у промет опојних дрога, или за крвне деликте (33,3% малолетника из ових категорија редовно се дружило с делинквентним вршњацима). Иначе, дружење са делинквентним вршњацима било је значајно повезано с напуштањем редовног школовања. Најмање 23% малолетника из узорка припадало је некој делинквентној групи, односно групи младих која је континуирано или повремено вршила кривична дела. Сви малолетници који су извршили кривично дело насилничког понашања на спортској приредби били су припадници одређене групе „навијача“ (Симеуновић-Патић, 2009: 171).

ОДГОВОРНОСТ МЕДИЈА

У Великој Британији су дневни листови, а посебно таблоиди, открили да је хулиганизам изузетно погодна тема за сензационалистичко извештавање. Такав стил извештавања често се ослањао на „снажне наслове“ поткрепљене фотографијама нереда и туча навијача и ратним метафорама. Тај стил се развио у протеклим педесетак година и изазвао „моралну панику“ (Cohen, 1973), јер је довођен у везу са порастом криминала и малолетничке делинквенције. Поједини аутори тврде да је стил извештавања таблоида, као што су нпр. објављивање „ранг листе озлоглашености хулигана“ (*Daily mirror*, 1974.) подстицали хулигане, који су све више прибегавали насиљу како би били у центру пажње. Таблоиди су оптужени да кроз промовисање хулиганизма, помажу и подстичу ксенофобију, расизам и друге облике мржње и нетрпељивости. На пример, пре полуфиналне утакмице између Енглеске и Немачке, током Европског првенства „ЕУРО 96“ у енглеским новинама су осванули наслови „Пажња предаја“ (*Achtung Surrender – Daily mirror*, 24. 06. 1996) и „Предај се Фриц“ (*Lets blitz Fritz – Sun*, 24. 06. 1996). Атмосфера прављена пред фудбалску утакмицу више је личила на атмосферу пред рат. Енглески фудбалери су представљани као ратни хероји који ће победити

Немачку као у II светском рату. Било је врло важно подићи национални понос Енглеза из више разлога. Међутим, оваква атмосфера резултирала је, након победе репрезентације Немачке, бројним нападима на навијаче Русије за које су енглески навијачи сумњали да су Немци, затим превртањем немачких возила по улицама Лондона, нередима, и на крају великим сукобима с полицијом на Трафалгар скверу, када је ухапшено око 200 навијача.¹¹

Слична је ситуација и у Србији. Медији су на различите начине извештавали о многим догађајима и тако стварали погрешна уверења и ставове о многим друштвено значајним питањима, па и о насиљу и недоличном понашању навијача.¹² Навијачке групе су током сукоба с полицијом у време власти Слободана Милошевића, представљане као борци за демократију. Сензационалистички наслови у штампаним медијима били су врло чести и праћени фотографијама експлицитног насиља. Репортаже и директни преноси утакмица обилovali су сценама насиља навијача на трибинама, често и на улицама градова, а углавном је и даље присутан пасиван однос према овој теми.

Током 2008. године, у Србији је спроведено истраживање *Медији, спорт, насиље*¹³. Анализом је обухваћено 10 категорија медијског садржаја. Садржаји су се односили на: облике насиља, усмерење насиља, узроке, актере, жртве, однос према насиљу, укључење друге стране, сагледавање, опис насиља и проверу чињеница. Од презентованих резултата истраживања осврнућемо се само оне који су за овај рад најважнији, не улазећи у расправу и дубљу анализу. Показало се да је најприсутније физичко насиље (56,4%), затим вербално (12,1%) и виртуелно насиље – претња (28,3%). Насиље је највише усмерено ка органима реда (26,5%), навијачима (18,8%) и пра-

¹¹ „ЕУРО 96“ одржан је у Великој Британији 1996. године; учествовало је 16 репрезентација европских земаља; допутовало је око 250.000 навијача и 6000 акредитованих новинара (Gabriel, 1998.)

¹² Видети: „Ајмо, ајде сви на терен“, *Курир* 18. 4. 2005. стр. 24, чланак о прекиду утакмице између ФК „Војводина“ из Новог Сада и ФК „Зета“ из ЦГ, 07. 11. 2005. стр. 24 „Макљажа под Горицом“ чланак о међусобној тучи „Варвара“ навијача ФК „Будућност“ из Подгорице и „Јунајтед форса“ навијача ФК „Рад“ из Београда и бруталној интервенцији полиције; *Блиц* 31. 10. 2005. стр. 12–13 „Навијачи огорчени: „Осветићемо Голуба“ чланак о убиству навијача ФК „Бежанија“, Голуба Балевића (18), кога је ножем усмртио малолетни А.К. (17) навијач ФК „Железник“.

¹³ Видети више: Пројекат „Медији, спорт, насиље“. Реализован је уз подршку Министарства омладине и спорта у склопу развоја Националне стратегије развоја спорта у Републици Србији. Пројекат се бави медијским третманом насиља у спорту у Србији. Анализирани су садржаји штампаних медија, јединица анализе лексички и синтаксички ниво, до прилога као целине. Узорковани су прилози који се баве насиљем у спорту, догађајима високог ризика и утакмицама на којима се појављује насиље.

восудним органима (13,8%), а мање према гледаоцима, грађанима, пролазницима (5,2%). Најчешћи узрок насиља је конфликт унет ван самог такмичења (59,8%) и конфликт унет ван спорта (26%), док је конфликт проистекао из самог такмичења знатно ређи (8%). Актери насиља већином су навијачи (61,8%), спортисти (17%) и представници спортских клубова, савеза (14,9%), а мање су гледаоци (1,6%). Жртве насиља су већином органи реда (27%) и навијачи (19,1%).

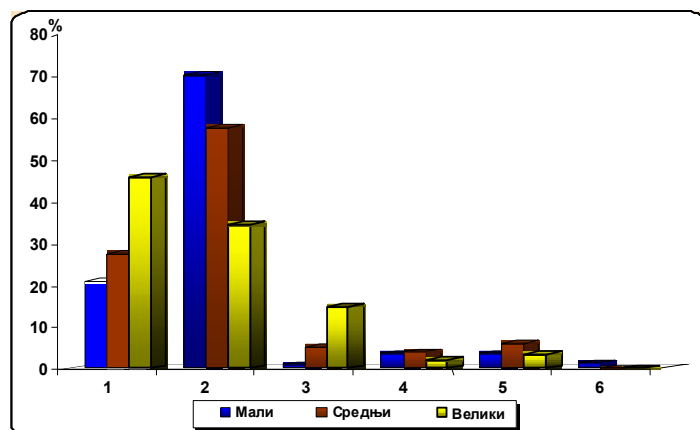
И коначно, када је у питању однос медија према насиљу, резултати истраживања су показали да српски штампани медији¹⁴ не реагују осудом насиља, већ извесном уздржаношћу. Осудом насиља, реаговано је само у 33,1 % анализираних новинских прилога од узорка (Н500) и обима прилога (1 – мали, 2 – средњи и 3 – велики), док је пасиван однос присутан у укупно 51,5% анализираних прилога, а у малим прилозима чак и преко 70%. Међутим, позитивно је то што велики прилози у нешто већој мери осуђују насиље (45,7%) и образлажу насиље (14,8%), од малих и средњих прилога, што детаљније илуструју табела 2 и графикон 1.

Табела 2. Однос медија према насиљу

Легенда	1	2	3	Укупно
1. Осуда	20.8	27.5	45.7	33.1
2. Пасиван однос	70.1	57.5	34.3	51.5
3. Образлагање	0.7	5.2	14.8	7.9
4. Довођење у питање/оправдавање	3.5	3.9	1.9	3.0
5. Неиздиференциран	3.5	5.9	3.3	4.1
6. Нема елемената за анализу	1.4	-	-	0.4
Укупно	100.0	100.0	100.0	100.0

Извор: Пројекат „Медији, спорт, насиље“.

¹⁴ Пројектом је у обради од 500 прилога из сваког од дневних листова, или његовог додатка, било у распону од 8% (*Данас* и *Данас Викенд*), 8.4% (*Дневник*), 9% (*Пресс*), 11.4% (*Глас јавности*), 14.2% (*Блиц*), 14.8% (*Курир*), 15.6% (*Политика*) 17.6% (*Вечерње новости*). и 1% (остали листови).

Извор: Пројекат „Медији, спорт, насиље“.

Графикон 1.

Третман насиља у медијима у Србији¹⁵, када је реч о навијачима, поред стварања генералног става о њима у домаћој и међународној јавности, треба сагледавати у контексту дугорочног утицаја на елиминисање насиља, и у правцу који је важан, а везан је за безбедност одржавања спортске приредбе и у вези с њом, а то је утицај на формирање ставова младих, будућих гледалаца и инволвираних категорија:

– организатора, учесника спортске приредбе, шире спортско окружење (клубови, службена лица, гледаоци и навијачи),

– снага реда, редара – обезбеђења, полиције, тужилаштва (унапред припремљени да ће навијачи изазвати неред) и судова (каснији утицај на ток суђења),

– екстремних навијача или хулигана противничке екипе (који не желе да „изневере“ очекивања и најаве насиља у медијима).

Медији су само један од бројних фактора који утичу на појаву и ширење, али истовремено могу бити и врло битан фактор у превенцији и спречавању насиља и недоличног понашања навијача, првен-

¹⁵ Према резултатима истраживања ЦеСИД-а, у сваком деветом од 23.387 текстова који су написани у последње две године, писано је о екстремним навијачима „гробарима“, „делијама“, хулиганима и полицији. Чланци о насиљу у фудбалу са 66% апсолутно доминирају, док је неспортском понашању у кошарци посвећено 22% текстова. За извештавање с утакмица у сваком трећем тексту користе се војни изрази. Видети више: „Оштрије казне само једно од решења насиља у спорту“, *Блиц*, 19. 11. 2008.

ствено објективним извештавањем, критичким освртом и др. Позитиван пример утицаја медија представља извештавање о познатим ненасилним шкотским навијачима „Тартан Арми“ (*Tartan Army*) или данским „Рулиганс“ (*Roligans*), који се истичу као прави узор другим навијачима, доказ да навијање може бити коректно, пријатељско и без насиља и недоличних поступака. Што се тиче медија у Србији, они још увек немају адекватан одговор на насиље. Први резултати истраживања насиља у спорту које су урадили Републички завод за спорт и ЦеСИД показују да је агресивно понашање постало опште-прихваћено и да су за такву ситуацију у великој мери одговорни и новинари, начином праћења и извештавања са спортских догађаја.¹⁶

Позитивним утицајем медија сматра се и могућност остваривања својеврсног притиска на државне органе, владу, правосудје, полицију, спортске организације и клубове, да озбиљније схвате наведене проблеме и да, уз доношење одговарајућих законских прописа, унапреде превентивне и репресивне активности и подстакну читаву заједницу на ефикасније поступање у третману насиља и недоличног понашања навијача (Мисић, 2010).

ДРУШТВЕНА РЕАКЦИЈА НА НАСИЉЕ НАВИЈАЧА

Нормативно правно решење проблема навијачког насиља резултирало је доношењем Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама 2003. године, на иницијативу Министарства унутрашњих послова. Тим Законом се утврђују мере за спречавање насиља и недоличног понашања на спортским приредбама, обавезе организатора и овлашћења надлежних органа у спровођењу мера и прописују се посебно кривично дело – насилничко понашање на спортској приредби, прекршаји и заштитне мере. За одржавање спортске приредбе као јавног скупа одговоран је сазивач,¹⁷ односно организатор, који је одговоран за одржавање реда на јавном скупу. Поред организационих, организатор предузима и мере физичког обезбеђења и одржавања реда, образовањем редарске службе. Пратећи трендове у свету пошло се од замисли да цивилна редарска структура може мање да иритира навијаче, а да полиција сарађује с организатором, редарском службом и осталим актерима у спровођењу тих мера, контролише њихов рад и одговорна је за одржавање јавног реда и ми-

¹⁶ Према резултатима поменутог истраживања утврђено је да 97% текстова нема оцену понашања у игри, 83% текстова нема оцену понашања публике, 83% текстова нема оцену организације меча, 38% текстова говори о одговорности за насиље, итд.

¹⁷ Одговорност сазивача и МУП-а, прописана је чланом 5. Закона о окупљању грађана, *Службени гласник РС* бр. 101/2005.

ра, заштиту личне и имовинске сигурности, безбедност саобраћаја и друге послове који се односе на обезбеђивање јавног скупа у складу са законом.

Досадашњим изменама и допунама Закона о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама¹⁸ на свеобухватан начин уређена је материја спречавања насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. Његове норме утврђују широк спектар, како превентивних, тако и репресивних мера за спречавање насиља на спортским приредбама. Међутим, све већи број инцидената са елементима насиља на спортским приредбама, као и уочене недоречености појединих законских решења, изискивале су потребу за доношењем нових измена и допуна Закона, које су уследиле 2007. године, а потом и 2009. године¹⁹, додатно пооштривши одговорност свих учесника спортске приредбе и уводећи рестриктивнија казнена политика. Прецизиране су постојеће и утврђене нове обавезе учесника на спортској приредби, као и надлежности Министарства унутрашњих послова, у циљу ефикаснијег и делотворнијег смањења ризика од испољавања насиља и недоличног понашања навијача и борбе против хулиганизма, а најзначајније је проширење дејства закона, поред спортских приредби и на дешавања у вези са спортским приредбама. Међутим велики недостатак у пракси представља регулисање питања овлашћења, надлежности и задатака редарске службе овим законом. Чињеницу да закон о приватној безбедности није донет већ дуги низ година, те да је и ову материју потребно уредити на одговарајући начин, није потребно детаљније образлагати.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Проблеми трансформације српског друштва последње деценије XX и почетком XXI века одражавају се и на његову безбедност у најширем смислу. Посебно су изражени општа криза морала и друштвених вредности, незапосленост, повећање броја сиромашних, тешкоће у функционисању државних органа, повећана стопа криминалитета, пре свега криминалитет младих и масовнији пораст насиља ове социјалне категорије. И поред процеса приватизације, којим ће делом бити обухваћен и спорт, то јест спортски објекти и клубови, претпоставка је да ће насиље и недолично понашање навијача, као шири друштвени проблем, и даље угрожавати безбедност друштва. Овај проблем је дубок и сложен, тако да се не може решити простом забраном навијачких група нити пуком репресијом. Доследна приме-

¹⁸ *Службени гласник РС*, бр. 67/03, 101/05, 90/07 и 72/09

¹⁹ *Службени гласник РС*, бр. 111/09.

на ригорозних одредби Закона о спречавању насиља и недоличног понашања, као и скоро усвајање Закона о спорту можда ће натерати хулигане да размисле пре него што понове неки од својих испада. Но, поред тога, нужне су и превентивне мере, које треба да укључе размену информација, приоритизацију проблема хулиганског насиља у агендама интересорних тела која већ функционишу, као и имплементацију добре праксе и искустава земаља ЕУ којима је пошло за руком да поврате контролу над спортским догађајима. Такође, ради повећања безбедности посетилаца потребно је извршити реконструкцију најфреквентнијих спортских објеката (стадиони „Црвене Звезде“ и „Партизана“, спортска дворана „Пионир“), а посебну пажњу треба посветити проблему појаве великог броја малолетника који учествују у хулиганском насиљу (Саваковић, 2010).

Поред постојећих стратегија, доношење националне стратегије за превенцију и спречавање насиља и недоличног понашања у овом тренутку чини се као једно од могућих и прихватљивих решења, којим би се на стручан и свеобухватан начин приступило решавању проблема хулиганизма. Истовремено, у решавању проблема криминалитета уопште, тиме и криминалитета младих и хулиганизма, веома је значајна и реакција шире друштвене заједнице, посебно медија и најшире мреже образовних и педагошких институција, од којих треба очекивати конкретнији ангажман у едукацији младих у смислу прихватања позитивних друштвених вредности и толеранције.

ЛИТЕРАТУРА

- Armstrong, Gary, and Richard Giulianotti. 1999. *Football cultures and identities*. London: Macmillan.
- Gabriel, John. 1998. *Whitewash: Racialized politics and the media*. London: Routledge.
- Giulianotti, Richard, Norman Bonney, and Mike Hepworth. 1994. *Football violence and social identity*. London: Routledge.
- Dunning, Eric, Patrick Murphy, and John Williams. 1988. *The roots of football hooliganism*. London & New York: Routledge.
- Žugić, Zoran. 1996. *Uvod u sociologiju sporta*. Zagreb: Fakultet za fizičku kulturu Sveučilišta u Zagrebu.
- Закон о спречавању насиља и недоличног понашања на спортским приредбама. *Службени гласник РС* 67/03, 101/05, 90/07.
- Игњатовић, Ђорђе. 2004. Малолетничко кривично право између болећивости и ретрибутивности. *Правни живот* 9.
- Коковић, Драган. 2001. Насиље спортске публике. *Дефендологија* 10: 9–29.
- Kešetović, Želimir i Nedžad Korajlić. 2008. *Krizni menadžment*. Travnik: Pravni fakultet Univerziteta u Travniku.
- Мисић, Зоран. 2010. *Насиље и недолично понашање навијача као фактор угрожавања безбедности* (магистарска теза). Београд: Факултет безбедности.
- Savković, Marko. 2010. Kontekst i implikacije huliganskog nasilja u Srbiji. *Bezbednost Zapadnog Balkana* 18 (5).

- Симеуновић-Патић Биљана. 2009. *Криминалитет малолетника у Републици Србији и савремена друштвена реакција* (докторска дисертација). Крагујевац: Правни факултет.
- Српски навијачи, ратници. *Грађански лист* 19. 11. 2008.
- Harnischmacher, Robert, Ingo Apel. 1989. Huligan i njegov svjetonazor u okviru nogometnog vandalizma. *Izbor* 2.
- Cohen, Stanley. 1973. *Folk devils and moral panics*. London: Paladin.
- Williams, John. 1989. *Spectator behaviour, media coverage and crowd control at 1988. european championships: A Review of data from Belgium, Denmark, The Federal Republic of Germany, the Netherlands and the United Kingdom*. Council of Europe.
- www.sirc.org/publik/fvhist.html приступ: 12. 8. 2010.

Goran Milošević, Srđan Milašinović, Beograd

SPORT FANS VIOLENCE IN SERBIA AND JUVENILE CRIME

Summary

In the paper, the authors are observing escalation of sport fans violence in Serbia, its main features, roots and causes, forms of manifestation with special emphasis on the role of juveniles in this form of crime. Special attention is paid to the ambivalent role of the media and overall social reaction to this phenomenon. Authors conclude that insisting solely on administrative and repressive measures cannot lead to sustainable results. Having that in mind they argue for comprehensive analysis of the problem and developing the strategy for prevention and repression of violence connected with sport manifestations in order to built strategy, as the only acceptable solution for solving problem of hooliganism.

Key Words: security, sport, violence, sport fans violence, sport fan groups, juvenile crime.